

Філологічні науки

Матюшок Олександра Олександрівна

студентка

Факультету філології

Прикарпатського університету імені Василя Стефаника

Науковий керівник:

Ткачук Т. О.

кандидат філологічних наук, доцент

Прикарпатський університет імені Василя Стефаника

ГЕНЕЗА І СПЕЦИФІКА ПОЛЬСЬКОГО Й УКРАЇНСЬКОГО НАТУРАЛІЗМУ

Анотація. У статті досліджено генезу і типологію натуралізму в польському та українському письменстві. Розглянуто основні риси даного напрямку та виокремлено спільне та відмінне у стильових особливостях творів представників натуралізму в обох літературах.

Ключові слова: натуралізм, реалізм, літературний напрям, стильові особливості, типологія.

Summary. The article deals with genesis and typology of naturalism in the Polish and Ukrainian writing. The basic lines of naturalism are presented. Similarities and differences in the stylish features of works of representatives of naturalism in both literatures are researched.

Key words: naturalism, realism, literary direction, stylish features, typology.

Проблема натуралізму як літературного напрямку залишається все ще малодослідженою як у польському, так і в українському літературознавстві. Роман Голод у статті «Натуралізм» пояснив дану ситуацію так: «Значною

мірою це пов'язано з довготривалим періодом несприйняття, замовчування та упередженого ставлення до напрямку літературних критиків» [1, с. 50]. У свою чергу Наталія Косило відзначила: «Літературознавці різних країн не тільки не могли дійти спільної думки щодо генетико-типологічних особливостей цього явища, їм не вдавалося вирішити і принципове питання про сам факт його існування» [4, с. 74]. Попри наявний у польському й українському літературознавстві досвід студіювання натуралізму, ця проблема зберігає свою актуальність.

Варто зазначити, що з середини XIX століття терміни «реалізм» і «натуралізм» найчастіше вживалися як синоніми, але з 1870-х рр. натуралізм став виділятися в особливий літературно-мистецький рух. Сергій Яковенко з приводу цього відзначив: «Подеколи ще й досі натуралізм розглядається літературознавцями як художнє явище неповноцінне, хворе і шкідливе, помилкове у своїй естетичній платформі й методології. Проте, під впливом натуралізму формувався цілий ряд письменників і літературних шкіл як у XIX, так і у XX столітті., натуралістичну поетику подибуємо у творчості митців, які стояли осторонь цієї течії, більше того, навіть ставилися до неї ворожо. У польській літературі, зокрема під серйозним впливом натуралізму творили не лише Дигасинський, Сигетинський, Запольська, а й великі реалісти – Прус і Ожешко» [7, с. 558]. Стефан Жеромський теж не є виключенням, адже елементи натуралізму яскраво виражені у його романі «Історія гріха». В українській літературі елементи натуралізму простежуються у творчості: Панаса Мирного, зокрема у його романі «Повія», Володимира Винниченка «Купля», Івана Франка «Тюремні записки» та ін.

Натуралізм по-різному витлумачується в науковій літературі, існують різні концепції його інтерпретації, часом абсолютно протилежні. У літературознавчому словнику-довіднику за редакцією Р. Гром'яка подано таке визначення даного напрямку: «Натуралізм – літературний напрям, що

виник у Франції в 70-ті XIX століття і охопив у 80-90-ті літературу Західної Європи та США (брати Ж. та Е. Гонкури, Е. Золя, певною мірою Г. де Мопассан, М. Кретцер, Г. Гауптман, Г. Ібсен, С. Крейн, Ф. Норріс), характеризується об'єктивістським, фактографічним зображенням дійсності, трактуванням детермінованості людського характеру біологічними, спадковими чинниками та соціально-матеріальним середовищем. Термін «натуралізм» вживається і у вузькому значенні – як грубе зображення фізіологічних аспектів життя людини» [2, с. 484-485]. Письменники-натуралісти фіксували конкретний факт, намагаючись наблизити мистецтво до науки. Цю думку підтвердив і В. Матвіїшин: «Письменники тяжіли до широкого використання факту, документа, «шматка життя», розкриття індивідуума в єдності його матеріального та духовного світу [5, с. 229]. Беручи до уваги твердження Володимира Матвіїшина, варто сказати, що той «шматок життя» натуралісти у своїй творчості зображували за допомогою описів, зокрема інтер'єрів. Як слушно відзначила Наталія Кобзей: «Взагалі описи інтер'єрів – дуже важливий складник поезики натуралістичних творів. Передовсім це – данина концептуальним положенням наряду, який фактично базувався на фактографічному, деталізованому відтворенні реалій дійсності. Крім того, інтер'єр надавав можливість письменникам-натуралістам через описи побуту людей аналізувати особливості їхньої психіки та характеру, мотиваційні чинники поведінки персонажів» [3, с. 333]. Звісно, не лише особливе використання описів характерне натуралізму. Дмитро Наливайко виділяє чотири основні його риси: «1) сциєнтизм, тобто орієнтація художнього мислення на наукове, тенденція наближення завдань і функцій літератури до наукових (спостереження, вивчення і «точне» відображення життєвих явищ); 2) об'єктивність, тобто зображення дійсності як такої, що ніби сама себе розгортає і себе розповідає без самовияву автора, котрий постулюється позасуб'єктивно, як свідомість епохи; 3) світоглядний монізм,

що включає людський світ у світ природи, охоплює їх єдиним поглядом і підпорядковує спільним законам, поєднання в мотивації зображуваного (природних, фізичних, біологічних, фізіологічних тощо) і соціальних моментів; 4) принцип життєподібності, що, з одного боку, породжує інтенцію до документованості розповіді чи зображення, а з другого – до відтворення життя в повсякденно-побутовій правдоподібності, відому натуралістичну фактографічність» [6, цит. за: Роман Голод].

На розвиток польської літератури 80-90-их років XIX століття вплинуло посилення капіталізму в країні, робітничий клас вийшов на робітничу арену. Польський пролетаріат ставав все впливовішим в тогочасній ієрархії суспільства. Під впливом Заходу у літературне життя Польщі увійшов натуралізм. Цей напрям у польському письменстві мав на меті відволікти увагу від соціальної дійсності, біологічні проблеми замінювалися суспільними. Наближалася I світова війна і тому представники натуралізму у польській літературі звернулися до патріотичної тематики. Погоджуємося з думкою Р. Голода щодо впровадження натуралістичного експерименту як у польській, так і в українській літературах: «Загалом же, коли в Англії, Франції, Росії натуралізм прийшов у літературу еволюційним шляхом внаслідок певної вичерпності ідейно-естетичної програми реалізму, з одного боку, і абсолютизації деяких її концептуальних положень – з іншого, то Польща радше належить до групи країн, у яких традиції реалістичного мистецтва не були такими сильними, тому впровадження натуралістичного експерименту тут не було цілком органічним, мало вторинний характер, а за своїм значенням і наслідками нагадувало революційний стрибок. До таких країн належать також Німеччина, США, Італія, Україна» [1, с. 54]. До Польщі натуралізм почав проникати на початку 80-их років XIX століття, в основному завдяки діяльності А. Сигитинського. На появу натуралізму в польській літературі вплинули значною мірою праці братів Гонкурів та

Еміля Золя. У словнику літературознавчих термінів за редакцією М. Гловинського зазначено: «Виходив з позитивітичної філософії, перш за все в тому вигляді, якого йому надав Іполіт Тен; намагався перенести її заснування в сферу літератури; характеризувався сцієнтичними положеннями; його творець і головний теоретик Е. Золя, прагнув уподібнити методи, які застосовують в літературі, до методів, якими користуються в експериментальній науці. Науковість мала полягати на об'єктивізмі» [8, с. 335]. Письменник-натураліст не мав права підпорядковуватись тим правилам, які диктувало суспільство, не мав права виступати в ролі коментатора тих чи інших явищ, але хотів звернути увагу читача на долі бідних верств населення.

Варто зазначити, що польській натуралістичній літературі притаманними є фаталізм та песимізм, оскільки письменники даного напрямку часто зображували бідне населення, а також їхній побут таким, яким він був насправді: сварки, бійки, образи, неповага людей один до одного – такі сцени досить часто описували письменники-натуралісти у своїх творах. Для того, щоб передати увесь настрій суспільства з фактографічною точністю, використовувався вуличний жаргон, елементи антиестетизму, бруталність зображення темних його сторін. У сфері стилю натуралісти значно розширили роль поточної мови: розбудовували діалоги, активно використовували описи, в'яжучи їх з особливими сценами чи епізодами. Варто зазначити, що письменники даного напрямку цікавилися народним середовищем і, чи не вперше, масовими суспільними рухами, що і намагалися деталізовано, фактографічно зобразити у своїх творах.

Досліджуючи генезу та специфіку польського та українського натуралізму нами виявлено більше типологічних відповідностей, ніж відмінностей. Адже витоки напрямку є спільними в обох літературах, проте як польське, так і українське суспільство розвивалося та реагувало по-різному на історичні події. Хоч фаталізм та песимізм простежується як у

польському, так і в українському натуралізмі, проте у польській натуралістичній літературі фатальність є домінантною рисою, бо пролетаріат боровся за свої права, не гребуючи різними методами. Письменники-натуралісти в українській літературі у своїх творах здебільшого транслювали важку долю людей, зокрема селянства, тому саме песимізм стає домінантною рисою стилю українських письменників-натуралістів.

Отже, підсумовуючи відзначаємо, що натуралізм в українській та польській літературах виник під впливом Заходу, його представники у обох країнах наслідували концепції Еміля Золя, братів Гонкурів, тому і простежуються значні типологічні відповідності у творах літераторів. Письменники-натуралісти зображували робітничий клас, їхній побут, нелегку долю людей крізь призму фізіологізму, психології, фактографічності, науковості. Тодішня реальність не мала привабливих рис, адже Польща та Україна перебували у стані поневолення, активних масових рухів, які були спричинені незадоволенням народу, тому творчість представників даного напрямку мала сірий, похмурий, пригнічений характер. Автори не мали на меті коментувати дійсність чи аналізувати її, їх цікавив сам факт та його точне словесне вираження. Дійсність впливала на літературу, а творці натуралізму передавали її через описи, складність існування в тодішніх реаліях зображали через важку долю героїв своїх творів.

Література

1. Голод Р. Натуралізм. Ів.-Франківськ : ДивоСлово, 2012. №4. С. 50–56.
2. Гром'як Т. Р., Ковалів Ю. І., Теремко В.І. Літературознавчий словник-довідник. Друге видання; виправлене, доповнене. Київ, 2007. Видавничий центр «Академія». С. 484–485.

3. Кобзей Н. Митець і мистецтво крізь призму натуралістичної доктрини. Вісник Прикарпатського університету [Текст]. Івано-Франківськ, 2010. Вип. 27-28. С. 330–338.
4. Косило Н. Історико- й теоретико-літературна концепції натуралізму. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Філологія (літературознавство) [Текст]. Ів.-Франківськ, 2008. Вип. XVII – XVIII. С. 74–79.
5. Матвіїшин В. Поетика французького натуралізму у світлі літературно-критичних засад Івана Франка. Література. Час. Постаті. [Текст]: літературознавчі статті, спогади, матеріали до бібліографії на вшанування пам'яті В. Матвіїшина, упоряд. Н. Яцків. Ів.-Франківськ, 2013. С. 229–237.
6. Наливайко Д. Проблема натуралізму в українській літературі. Літературознавство: Матеріали III конгресу Міжнародної асоціації українців. К., 1996.
7. Яковенко С. Роман Івана Франка "Lelum i Polelum" і натуралістичні тенденції в польській літературі : Київські полоністичні студії, 2017. Т. 29. С. 557–561.
8. Głowiński M. Słownik terminów literackich. 2000. Wydawnictwo «Ossolineum». S. 334–336.